

работы по международному праву: «Международное право как право советское. Опыт философии международного права»; «Droit international comme droit national. Etude philosophique»; фундаментальная монография в трех томах объемом более 1500 страниц «Внешнее право СССР»; «Властный орган международной администрации» в двух томах объемом 1000 страниц. К сожалению, судьба этих работ неизвестна...

Задорожна С. М.

*кандидат юридичних наук,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

ПРИРОДНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Попри те, що природне право перебуває в полі зору дослідників не одну сотню років, а про саме природне право написано не один десяток наукових досліджень, все ж таки ряд питань, які стосуються, зокрема, його впливу на формування міжнародного права, і в першу чергу на природу принципів міжнародного публічного права, як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці міжнародного права не отримали належного висвітлення, що послужило обґрунтуванням даного наукового дослідження. Не тільки відносно міжнародного права в цілому, а його принципів, є необхідним комплексний підхід, що включає лінгвістичне і формально логічне, філософське і соціологічне, психологічне і історичне, етичне і юридичне, інше обґрунтування природи принципів міжнародного права, їх змісту і форми, місця і ролі в різних видах міжнародних і внутрішньодержавних правовідносинах, юридичній практиці і правовій системи суспільства в цілому.

Саме в рамках філософської методології була обґрунтована доктрина «природних» прав людини, яка знайшла відображення як в національних правових системах, так і в міжнародному праві. Теорія про природні права людини знайшла своє відображення і закріплення у ст. 1 Загальної декларації прав людини, затвердженій резолюцією генеральної Асамблеї ООН від 30 грудня 1948 р., на рівні всього світового співтовариства був підтверджений тезис про те, що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності

і правах» [1]. Конституція України у відповідності із загальноприйнятими принципами і нормами міжнародного права в ст. 21 також встановила, що «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [2].

Загальні принципи права є спільними правовими поняттями, логічними правилами, технічними принципами, які використовуються при тлумаченні й застосуванні права як міжнародного, так і внутрішньодержавного. Свій початок вони беруть як в концепціях природного права, так і в основних положеннях міжнародного й внутрішньодержавного права (особливо римського права). Значна кількість загальних принципів права є трансформованими в право закономірностями розвитку суспільних відносин, принципами функціонування систем управління в суспільстві. Принципи міжнародного права – це юридично узагальнене правило поведінки суб'єктів міжнародного права в певній сфері правовідносин. Достатнім підтвердженням наявності основного принципу міжнародного права є застосування його в такій якості в міжнародній судовій практиці [3, С.13–14]. Саме цим розумінням феномена міжнародного права можна пояснити наявність у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН такого джерела, як загальні принципи права, визнані цивілізованими націями.

Розглядаючи питання принципів міжнародного права під кутом зору природного права, простіше було би мати справу з уніфікованим підходом до розуміння змісту природного права, але через неоднозначність природного права більшість його дослідників-прихильників сходяться лише в тому, «...що ціннісна ідея, закладена в основу природно-правового розуміння, – це система принципів, прав, цінностей, наявність яких не залежить від волі суб'єктів» [5, С.77].

Серед основних ознак природного права, які зумовлюють характер, соціальну природу його форм і принципів, слід виокремити подвійний характер природного права – об'єктивно-суб'єктивний. Об'єктивність природного права проявляється в тому, що воно виникає та реалізується незалежно від бажання суб'єктів міжнародного права. Суб'єктивний характер полягає в тому, що такі права належать суб'єкту об'єктивно, незалежно від волевиявлення інших суб'єктів. У міжнародному праві існує концепція узгодження позицій (воль) – вставка наша – СЗ) суб'єктів міжнародного права при творенні міжнародно-правових норм. Появу згаданої концепції пов'язують із другою половиною XIX – першою половиною

XX, коли широкого розповсюдження отримують погляди, витoki яких беруть в ідеях «узгодженої волі всіх» (Т. Гоббс), «узгодженої волі» (Б. Спіноза), « волі всіх» (Ж. – Ж. Руссо) [4, С.128].

На процес міжнародного нормотворення впливає багато чинників, основний з них – міжнародно-правова позиція держав чи інших суб'єктів міжнародного права. Міжнародно-правова позиція включає: загальне ставлення суб'єкта до міжнародного права, уявлення про характер міжнародного права, його роль у суспільстві; принципи і норми за впровадження яких у міжнародне право виступає суб'єкт і т. д. Однією з форм нормотворення є визнання правила нормою права (*opinio juris*) [3, С.14]. Цікаве визначення основного принципу в даному ракурсі дає А. Талалаєв, а саме, як «найбільш важлива, найбільш загальна і загальновизнана норма міжнародного права» [7, С.513].

Саме *opinio juris* надає виникаючому звичаєвому правилу поведінки якості юридично обов'язкової норми міжнародного права. Для створення звичаю потрібна загальна практика держав визнана правовою нормою. Прихильники соціологічної школи МП наголошують на важливості факту, реального становища, а не норми права [3, С.15]. Принципи міжнародного права формуються на основі діючих міжнародних звичаїв і міжнародних договорів, а загальні принципи міжнародного права – на основі функціонування правових систем як закономірності [3, С.14].

Формування і розвиток змісту принципів відбувається переважно шляхом політичних актів, положення яких набувають юридичну силу в результаті відповідного визнання зі сторони держави (*opinio juris*), тобто головною формою існування принципів слугує звичай. Інакше кажучи, основні принципи набувають юридичну силу в якості звичаєвих міжнародно-правових норм. Це підтверджується і тим, що припинення дії будь-якого політичного рішення чи правового акту, присвяченого принципу, не тягне за собою втрати сили цими нормами. Включення основних принципів або деяких з них в договори не впливає на їх існування в якості звичаєвих норм [6, С.12].

Головним для принципів міжнародного права є регулювання міжнародних відносин, а потім неузгодженостей в правовій системі. Головним для загальних принципів міжнародного права є регулювання неузгодженостей в правовій системі, а потім регулювання відносин [3, С.14].

Не тільки воля, а й інтерес «претендує» на те, щоб виражати сутнісне у праві. До такого висновку прийшли юристи-міжнародники, стверджуючи, що «міжнародне право – це, по-суті, нормативне вираження загальнолюдських цінностей і інтересів» (В. С. Верещетин, Р. А. Мюллерсон, И. И. Лукашук).

Вочевидь, що загальне поняття права також може бути представлене як нормативний вираз інтересів, з застереженням про те, що в праві повинні знаходити вираз не усі, а загальні, або узгоджені, інтереси. Право в цьому сенсі є нормативний вираз узгоджених (загальних) інтересів. Такий підхід щонайперше знаходить свій вираз у міжнародному праві, адже норми, і в першу чергу, принципи міжнародного права і закріплення волі і інтересів суб'єктів міжнародного права. Зокрема, права, свободи та інтереси людини є найвищою цінністю права і міжнародного права зокрема.

Таким чином можна дійти висновку що представники природно – правового напрямку в юриспруденції, завдяки використанню нових підходів та методів дослідження права, порушили надзвичайно важливу проблему природно-правової природи принципів міжнародного права. Природно-правовий підхід дає можливість показати, наскільки реально і ефективно реалізуються суб'єктивні права людей і достатньо оптимально задовольняються їх потреби.

Література:

1. Загальна декларація прав людини 1948 р. // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю. К. Качуренко. – 2-е вид. – К.: Юрінформ, 1992. – С. 18–24.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
3. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права. – Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2001. – 145 с.
4. Василенко В. А. Основы теории международного права. – Киев: Вища шк., 1988. – 288 с.
5. Київець О. Джерело міжнародного права як природно-правова категорія // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 76–81.
6. Курс международного права. В 7 т. Т.2 Основные принципы международного права / Г. В. Игнатенко, В. А. Караташкин, Б. М. Клименко и др. – М.: Наука, 1989. – 240с.
7. Талалаев А. Н. Об основных принципах международного права // «Советский ежегодник международного права». – Москва: Изд-во АН СРСР. – 1958. – С. 513-515.